

УДК 338.485

Холодок Валентина Дмитрівна

*кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри туристичного бізнесу
Харківська державна академія культури*

Холодок Валентина Дмитриевна

*кандидат наук с государственного управления,
старший преподаватель кафедры туристического бизнеса
Харьковская государственная академия культуры*

Kholodok Valentyna

*Candidate of Sciences for Public Administration,
Senior Lecturer in the Department of Tourism Business
Kharkiv State Academy of Culture*

**СТРАТЕГІЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ГРОМАДАХ
СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К РАЗВИТИЮ ТУРИЗМА В
ОБЩИНАХ
STRATEGIC APPROACH TO TOURISM DEVELOPMENT IN
COMMUNITIES**

***Анотація.** У статті викладено результати досліджень щодо стратегічного планування розвитку туризму в умовах формування об'єднаних територіальних громадах. Окреслено переваги функціонування туристичних кластерів у контексті їх інвестиційної привабливості.*

***Ключові слова:** сільський туризм, туристичні ресурси, об'єднана територіальна громада, туристичний кластер, стратегічне планування.*

***Аннотация.** В статье изложены результаты исследований стратегического планирования развития туризма в условиях*

формирования объединенных территориальных общин. Определены преимущества функционирования туристических кластеров в контексте их инвестиционной привлекательности.

Ключевые слова: сельский туризм, туристические ресурсы, объединенная территориальная община, туристический кластер, стратегическое планирование.

Summary. The article presents the results of strategic planning research of tourism development in the context of the formation of united territorial communities. The advantages of functioning of tourist clusters in the context of their investment attractiveness are outlined.

Key words: rural tourism, tourist resources, united territorial community, tourist cluster, strategic planning.

Постановка проблеми. Основне завдання дослідження обумовлене актуальністю розвитку туризму на сільських територіях, запровадження стратегічного планування та кластерних ініціатив організації господарства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема впливу туризму на розвиток громад викликає великий інтерес серед науковців. Зокрема, питання розвитку сільського зеленого туризму, як пріоритетного напрямку розвитку сільських територій, розглядають такі вчені як В.І Биркович, А. О. Кравчук, М.Й. Малік, В.В. Папп. Особливості диверсифікації економічної діяльності, розвитку підприємництва в громадах в системі становлення сільського туризму розкрито в працях Н. А. Герасимчук, В. В. Гловацької, В.І. Ткачук. Створенню конкурентоспроможного туристичного продукту на основі впровадження кластерних моделей присвячені праці таких вчених, як О.І. Дейнека, Ю. В. Тимчишин-Чемерис, Ю.М. Яворський тощо.

Проте багатогранність проблеми розвитку туризму на сільських територіях розглядаються, в основному, з точки зору функціонування сільського зеленого туризму. Дискусійними залишаються питання впливу туризму на економіку громади, сутності туристичних кластерів та запровадження різноманітних видів туризму. Ступінь дослідження особливостей стратегічного планування та ефективного розвитку туризму як форми підприємництва в громадах ще не отримали належного обґрунтування.

Метою статті є обґрунтування пріоритетності розвитку туризму на сільських територіях в умовах формування об'єднаних територіальних громад та доцільності включення туристичної складової до стратегії розвитку громади.

Мета зумовила конкретні завдання, а саме: проаналізувати реалії та перспективи розвитку туризму в ОТГ, розглянути досвід створення туристичних кластерів, охарактеризувати значення стратегічного планування для розвитку туризму в громадах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний досвід та наукові дослідження засвідчують, що застосування кращих практик розвитку туризму в громадах, нові напрямки економічного розвитку на основі запровадження кластерних технологій є важливим чинником розв'язання нагальних соціально-економічних проблем у сільській місцевості.

За умови децентралізації в Україні утворюються нові об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ), які здійснюють планування власного розвитку. В результаті об'єднання суб'єкти господарювання знаходять спільні інтереси, разом приймають рішення та несуть відповідальність за їх виконання.

Аналіз успіхів і проблем об'єднаних територіальних громад дає підстави стверджувати, що успішний розвиток тісно пов'язаний із

запровадженням новітніх підходів щодо забезпечення конкурентоспроможності даної території. Це, в свою чергу, висуває на перший план питання виявлення конкурентних переваг, їх оцінювання та перспективне бачення розвитку громади.

Дієвим аспектом у розвитку ОТГ є формування бачення їхнього майбутнього. В основному векторами розвитку визначають покращення інфраструктури та соціальної сфери, створення робочих місць, стимулювання розвитку підприємництва тощо. Перспективне бачення розвитку громади формує стратегічні цілі та шляхи щодо їх реалізації.

Оскільки кожна громада має свої економічні, історичні, культурні особливості тому і спектр стратегічних цілей доволі широкий. Головне зрозуміти, яким саме шляхом громада повинна рухатися далі, аби досягти успіху.

Враховуючи зарубіжний та вітчизняний досвід наразі активно запроваджується стратегічний підхід до планування територіального розвитку, що дає змогу обирати напрями роботи, координувати дії, досягати мети. Для того, щоб ефективно розвиватися, максимально використовувати свої сильні та розвивати слабкі сторони, громади мають функціонувати згідно сформованої стратегії розвитку. Перш за все, слід розробити модель дій, необхідних для досягнення поставлених цілей і дотримуватися чіткого курсу розвитку.

Планування розвитку туризму — це одна з форм менеджменту, що полягає в розробці стратегічних цілей на довгострокову перспективу, конкретній регламентації стратегії щодо функціонування підприємств, що надають туристичні послуги у ринковому середовищі.

Таким чином, стратегічний план розвитку туризму повинен враховувати географічні, соціально-економічні умови, туристичні ресурси та інфраструктурний потенціал сільської території, бути гнучким, відповідати очікуванням більшої частини місцевого населення. Слід

підкреслити, що ефективному управлінню туризмом буде також сприяти система моніторингу, що передбачає постійне спостереження за станом туристичної діяльності в громаді, реакцію на зміни у навколишньому середовищі.

Для успішної реалізації стратегії розробляються конкретні заходи та механізму щодо їх реалізації, розподіляються ролі й відповідальності.

Практика підтверджує, що високий рівень участі громадян у розробці стратегій, врахування думки та позицій усіх зацікавлених сторін, по-перше, згуртовує жителів громади та формує усвідомлення кожного члена громади про власну причетність до вирішення питань місцевого значення, по-друге, забезпечує стійкість розробленої стратегії розвитку громади (навіть при зміні місцевої влади, громадяни не дозволять ігнорувати поставлені стратегічні цілі), по-третє, сприяє залученню додаткових місцевих ресурсів, як людських, так і фінансових, для досягнення цілей, задекларованих у стратегії розвитку [2].

У цьому контексті очевидно, що необхідно налагоджувати партнерські відносини з місцевим бізнесом, залучати широке коло громадян до розробки та реалізації стратегії розвитку громади і, таким чином, забезпечити налагодження діалогу між громадськістю, владою та бізнесом. Участь усіх активних та зацікавлених представників громади допомагає зрозуміти увесь потенціал, правильно оцінити свої можливості, а головне здійснити прогноз майбутнього громади.

Вирішення стратегічних завдань щодо створення потужного конкурентоспроможного аграрного сектору в сучасних умовах неможливе без зміни підходів до процесу управління господарською діяльністю. Як показує досвід, надзвичайно важливим напрямом диверсифікації сільської економіки є розвиток туристичної діяльності. Саме вона сприяє економічному зростанню сільських територій, забезпечує їх соціальний розвиток, спонукає населення до підприємницької діяльності. Тому

розвиток туризму в громаді потрібно розглядати з позиції його конкурентних переваг, підвищення активності членів громади, створення умов для ведення туристичного бізнесу, формування та реалізації комплексних конкурентоспроможних туристичних продуктів.

Сільський туризм наразі дуже популярний в силу дії багатьох факторів. Перш за все, це пріоритетність відпочинку та активного проведення часу поза міськими зонами, екологічна чистота сільської місцевості, традиційна гостинність господарів, доступна ціна за відпочинок, можливість отримання комплексу додаткових послуг, підвищення інтересу до культурних цінностей, традицій, місцевих свят, а також зростання мобільності громадян.

Згідно з поглядами. В. Папп, сучасні економічні умови дозволяють позиціонувати туризм, як найважливішу галузь національного і світового господарства, що відрізняється високим рівнем доходу та інтенсивними темпами розвитку. Серед причин, що зумовлюють високу прибутковість і темпи зростання галузі, можна назвати суттєвий попит на подорожі різної спрямованості та рентабельність туристичних послуг. В економіці більшості країн туристична галузь дозволяє стимулювати не тільки економічний, але і соціальний розвиток регіонів, а також відіграє значну роль у збільшенні доходів державного та місцевих бюджетів [9].

Отже, головним фактором у формуванні підходу до розвитку туризму має бути розуміння того, що туризм – це, насамперед, бізнес на якому потрібно заробляти. Це та сфера економіки і життєдіяльності громади і суспільства, яка в тій чи іншій мірі інтегрує практично всі галузі, може позитивно вплинути на соціальний стан в цілому та потребує системної роботи.

Важливо зазначити, що в Україні більшість ОТГ розглядають розвиток сільського туризму серед перспективних. Залежно від наявного

туристичного потенціалу, інфраструктури та низки інших факторів шукають свою унікальність, свій напрямок у сфері туризму.

Кожна громада має туристичний потенціал, але не кожна може його побачити, оцінити і використати. Недостатньо прописати розвиток туризму в свою загальну стратегію, необхідно продумати концепцію, сформулювати конкретну ідею та шляхи щодо її реалізації. Розвиваючи туризм, громада має враховувати наявність туристичних ресурсів, відповідної інфраструктури та людей для управління, промоції і маркетингу туристичними дестинаціями. Якщо зовсім замало ресурсів, необхідно генерувати креативні ідеї, формувати нові туристичні ресурси.

Виходячи з наявності унікальних ресурсів, в громадах можуть розвиватися такі види туризму, як культурно-пізнавальний, сільський зелений, спортивно-оздоровчий, екологічний, гастрономічний, пішохідний, велосипедний, водний та ін.

Сільський зелений туризм передбачає відпочинок на сільській території з використанням ресурсів приватної садиби щодо надання туристам послуг гостинності. В багатьох країнах світу такий вид відпочинку користується широким попитом. Адже це можливість відвідати місцеві пам'ятки, ознайомитися з народними звичаями, скуштувати традиційні страви тощо. Окрім того, даний вид туризму екологічно орієнтований, що робить його значно привабливим.

Як вид економічної діяльності сільський туризм включає в себе і інші форми підприємництва, зокрема такі як агротуризм, що пов'язаний з використанням підсобних господарств населення або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрній сфері.

Проте існує низка проблем, які стримують розвиток туризму на сільських територіях, серед яких: відсутність належного прогнозування та планування розвитку туризму відповідно до наявних ресурсних

можливостей та системного підходу до розбудови туристичної інфраструктури, незадовільні умови для ведення бізнесу, недостатній рівень промоційної діяльності, доволі низька активність сільських мешканців тощо.

Таким чином, сільський туризм слід розглядати як туристичний бізнес-проект. Одного бажання розвивати туризм недостатньо, потрібно зробити певні кроки. Історична інформація, природний ландшафт, культурна спадщина – це унікальна особливість території, її бренд. Щоб зробити його більш привабливим, треба, передусім, подбати про екологічну безпеку та дозвілля туриста.

На вирішення зазначених проблем необхідною умовою є стимулювання підприємницької активності, що потребує поєднання ресурсів та зусиль бізнесових структур, громадськості та влади. Досить ефективною формою добровільних об'єднань є створення туристичних кластерів. Це групи підприємств, сконцентрованих на певній території, які спільно використовують туристичні ресурси та інфраструктуру, здійснюють управління і маркетингову діяльність, формують комплексний туристичний продукт і надають послуги щодо його реалізації.

Впровадження кластерної моделі розвитку туризму в громаді передбачає вирішення низки організаційно-економічних проблем. Перш за все, це розробка єдиної стратегії поведінки суб'єктів підприємництва на туристичному ринку. Стратегія розвитку є конструктивною комунікацією при взаємовигідному партнерстві влади, громади та бізнесу, де кожен учасник знаходить свої інтереси та здійснює відповідний внесок у розвиток громади.

Стратегічні напрями діяльності кластеру формуються на основі проведеного SWOT-аналізу та потребують визначення пріоритетів перед початком розвитку. Запровадженню туризму в ОТГ передують створення сприятливого середовища для роботи бізнесу та активізація людських

ресурсів. При цьому треба враховувати територіальну структуру, різноманітність послуг та якість туристичного продукту.

З огляду на вищенаведене, стратегічне планування суттєво сприяє згуртуванню громади, що підвищує її соціальну та політичну стабільність. Туристичні кластери є ключовою організаційною основою щодо стимулювання надходжень інвестиційних ресурсів у громаду і сприяють успішному розвитку та посиленню конкурентних переваг даної території.

Туристичні кластери класифікуються за географічною локацією, видами туристичних атракцій, туристичних ресурсів, масштабом тощо. Вони створюються у різний спосіб для подальшого розвитку та популяризації туристичного продукту конкретної місцевості і можуть мати різні назви, такі як агротуристичний, туристсько-рекреаційний, екологічний, сільського зеленого туризму, виробничо-туристичний, центр сільської спадщини тощо.

Як приклад, агротуристичний кластер «Горбо Гори» у Львівській області до якого ввійшли департамент науково-освітнього забезпечення та розвитку підприємництва на селі Міністерства аграрної політики та продовольства України, представники влади Львівської області та Пустомитівського району, наукових установ, трьох сільських рад та чотирьох фермерських господарств. Відносини та напрями співробітництва між названими інституціями та організаціями регламентує Угода про співпрацю. Створення кластеру відбулося з метою забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій, розвитку підприємництва на селі, підвищенню інвестиційної привабливості громад.

Спільна діяльність надала можливість проведення різноманітних заходів (семінарів, тренінгів, конференцій) та інформаційно-роз'яснювальної роботи серед сільського населення. В межах кластеру утворилися нові робочі місця, збільшився дохід сільського населення за рахунок диверсифікації сільської економіки. В результаті територіальна

грумада залучила інвестиційні кошти на розбудову інфраструктури, посилення її економічної спроможності, підвищення професійного розвитку представників малого та середнього бізнесу. Це позитивно вплинуло на поліпшення надання послуг населенню громади, організацію фахової підтримки сільських громад щодо створення, фінансування та впровадження нових проектів з розвитку.

Висновки. Зарубіжний та вітчизняний досвід сьогодення показує, що і в сільській місцевості можна успішно займатися туристичним бізнесом. Від цього виграє і громада, і туристи, які скористалися послугами гостинності. Успішними стають ті громади, які мають стратегії власного розвитку, усвідомлюючи, що туризм, як вид економічної діяльності, виступає важливим чинником активізації усіх галузей економіки і сприяє розвитку малого бізнесу в громаді та збільшенню надходжень до бюджету.

Одним із ефективних способів забезпечення економічного зростання в громаді є запровадження кластерних ініціатив організації господарства.

З метою забезпечення комплексного розвитку територій необхідно стимулювати підприємницьку ініціативу, використовувати інструменти фінансової допомоги, розробляти грантові програми для залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури.

Очевидно, що ведення туристичного бізнесу на сільських територіях відбувається в нестабільному ринковому середовищі. Тому метою менеджменту є формування та реалізація комплексних конкурентоспроможних туристичних продуктів здатних максимально задовольнити туристичні потреби споживачів.

Належну увагу необхідно приділяти забезпеченню якості послуг. Адже туризм – це не тільки наповнення бюджету громади, а яскраві враження та емоції, які хочуть отримати туристи.

Важливим чинником розвитку туристичного потенціалу громади є організація навчання для представників громад. Ефективною формою взаємодії є проведення майстеркласів, виставково-ярмаркових заходів, підготовка та розповсюдження інформаційних матеріалів, організація навчальних візитів тощо.

Подальші перспективи наукових досліджень у цьому напрямі мають бути пов’язані з формуванням стратегії щодо забезпечення комплексного збалансованого розвитку ОТГ шляхом налагодження тісної співпраці влади з місцевим бізнесом і суб’єктами туристичної інфраструктури для роботи в ринковому середовищі.

Література

1. Биркович В.І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України Стратегічні пріоритети // Науково-аналітичний щоквартальний збірник. 2008. №1(6). С. 138-143.
2. Бриль М., Врублевський О., Данчева О., Сеїтосманов А., Чубаров Е. Успішна територіальна громада: будуємо разом. Харків: Видавничий будинок Фактор, 2018. Ст. 98.
3. Гловацька, В. В. Розвиток підприємництва в системі становлення сільського (зеленого) туризму: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук за спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / В. В. Гловацька. Житомир, 2008. 20 с.
4. Герасимчук Н. А. Розвиток підприємництва на селі шляхом організації співпраці малих сільськогосподарських та агротуристичних підприємств / Н. А. Герасимчук // Актуальні проблеми економіки. 2009. № 9. С. 96–101.

5. Дейнека О.І. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних територій / О.І. Дейнека, В.В. Демченко // Регіональна економіка. 2008. №2. С. 276-279.
6. Кравчук, А. О. Сільський зелений туризм як перспективний напрям розвитку суб'єктів агробізнесу в регіонах України / Алла Олексіївна Кравчук // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничополіграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2014. Том 17. № 3. С. 42-48. ISSN 1993-0259.
7. Малік М.Й. Сільський аграрний туризм як чинник розвитку сільських територій України [Текст] / М.Й. Малік, Л.В. Забуранна // Економіка АПК : Міжнародний науково-виробничий журнал. 2012. № 5. С. 110-115.
8. Мазур С. А., Прилуцький А. М. Сільський туризм як перспективний напрям розвитку внутрішнього туризму. Ефективна економіка. 2018. №2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6122>
9. Папп В. В. Сільський зелений туризм як пріоритетний напрям розвитку сільських територій України / В.В. Папп // Агросвіт. 2015. № 18. Ст. 17.
10. Тимчишин-Чемерис Ю. В. Туристичний кластер – форма розвитку та успіху туристичної діяльності регіону / Ю. В. Тимчишин-Чемерис // Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2015. Вип. 4. С. 44-57.
11. Ткачук В.І. Європейська парадигма сільського туризму в умовах диверсифікації сільської економіки / В.І. Ткачук // Вісник Житомирського НАЕУ. 2010. № 1. С. 25.
12. Яворський Ю.М. Туристичний кластер як форма розвитку галузі. Український туризм. 2015. № 2. С. 56–57.